

Προς «σοσιαλιστές όλων των κομμάτων»

Δευτερα, 24 Μαρτιου 2014 12:23

Της Σώτης Τριανταφύλλου

Ο Φρίντριχ Χάγιεκ (βραβείο Νόμπελ 1974) θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους οικονομολόγους και πολιτικούς στοχαστές του 20ού αιώνα. Αλλά, απ' όσο ξέρω, τα βιβλία του άργησαν να μεταφραστούν στην Ελλάδα: λιγостоί ήσαν όσοι ενδιαφέρονταν για τον φιλελευθερισμό· λιγостоί παραμένουν. Ακόμα πιστεύουμε στις «σοσιαλιστικές» λύσεις· είτε στη σχεδιασμένη οικονομία [\[1\]](#) είτε σε μια μορφή σοσιαλδημοκρατίας.

Μαζί με τον μέντορά του Λούντβιχ φον Μίζες, ο Χάγιεκ (1899-1992) συμμετείχε στην Αυστριακή Σχολή Οικονομικής Σκέψης που βασίζεται σε απλές, ανθρωπιστικές αρχές με πρώτιστη την εμπιστοσύνη στο άτομο: οι σχέσεις της φιλελεύθερης θεωρίας με τον μεθοδολογικό ατομισμό είναι σαφείς. Ενώ αρχικά ο Χάγιεκ έβλεπε με συμπάθεια τον δημοκρατικό σοσιαλισμό του Φρίντριχ φον Βίζερ, η οικονομική του σκέψη απομακρύνθηκε από τον σοσιαλισμό πλησιάζοντας τον κλασικό φιλελευθερισμό του Καρλ Μένγκερ. [\[2\]](#) Ήδη το 1932 ο Χάγιεκ υποστήριζε ότι ο καλύτερος δρόμος για την ευημερία και τον οικονομικό συντονισμό (αναφερόμενος στην περίπτωση της Βρετανίας) ήταν οι ιδιωτικές επενδύσεις στις αγορές και όχι τα προγράμματα

δημοσίων δαπανών: αυτή την ιδέα επεξεργάστηκε αργότερα σ' αυτό το βιβλίο με τίτλο *The Road to Serfdom* (Ο δρόμος προς τη δουλεία) που κυκλοφόρησε το 1944 και το οποίο αφιέρωσε «στους σοσιαλιστές όλων των κομμάτων».

Ο Χάγιεκ ενεπνεύσθη τον τίτλο από τον Τοκβίλ υπονοώντας ότι η κεντρικά σχεδιαζόμενη οικονομία οδηγεί στον ολοκληρωτισμό.

Τον Χάγιεκ απασχόλησε η εντύπωση που επικρατούσε στους ακαδημαϊκούς κύκλους της Βρετανίας ότι ο φασισμός ήταν καπιταλιστική αντίδραση στον σοσιαλισμό· ότι ο φασισμός και ο ναζισμός αποτελούσαν «τρομοκρατική κυριαρχία του κεφαλαίου». Αυτή η λανθασμένη, ηθελημένα απλοϊκή εκτίμηση οδήγησε άλλωστε στην ψεύτικη αντίθεση μεταξύ φασισμού και κομμουνισμού αποκρύπτοντας τις θεμελιώδεις ομοιότητες μεταξύ των δύο αυτών ιδεολογιών και συστημάτων. Ο Χάγιεκ ενεπνεύσθη τον τίτλο από τα κείμενα του Αλέξις ντε Τοκβίλ για τον «δρόμο προς την υποδούλωση»^[3] υπονοώντας ότι η κεντρικά σχεδιαζόμενη οικονομία οδηγεί στον ολοκληρωτισμό. Παρ' όλ' αυτά, δεν πρόκειται για μανιφέστο του *laissez-faire*: ο Χάγιεκ αναφέρει ότι το φιλελεύθερο αίτημα ζημιώθηκε από την εμμονή μιας μερίδας φιλελευθέρων σε συγκεκριμένους «κανόνες του αντίχειρα», κυρίως δε στην αρχή του *laissez-faire*. Και προσθέτει ότι η κυβέρνηση –το «κράτος»– έχει να παίξει κάποιο ρόλο στην οικονομία μέσω του νομισματικού συστήματος, της ρύθμισης των ωρών εργασίας, θεσμούς για διευκόλυνση της ροής των κατάλληλων πληροφοριών, καθώς και άλλων αρχών, με τις οποίες τα περισσότερα μέλη μιας ανοικτής κοινωνίας θα έτειναν να συναινέσουν. Σύμφωνα με τον Χάγιεκ μια περιορισμένη δημοκρατία μπορεί να είναι προτιμότερη απ' ό,τι άλλες μορφές περιορισμένης κυβέρνησης ως προς την υπεράσπιση της ελευθερίας – ωστόσο, μια δημοκρατία χωρίς όρια είναι χειρότερη απ' ό,τι άλλες μορφές διακυβέρνησης χωρίς όρια εφόσον «αυτή η κυβέρνηση χάνει τη δύναμη ακόμη και να εφαρμόσει ό,τι θεωρεί σωστό αν οποιαδήποτε ομάδα από την οποία εξαρτάται η πλειοψηφία της προβάλλει διαφορετική άποψη».^[4]

Ο κύκλος του κεφαλαίου

Η κύρια ερευνητική δραστηριότητα του Χάγιεκ στην οικονομική επιστήμη αφορούσε το κεφάλαιο, το χρήμα και την κυκλική οικονομική δραστηριότητα. Ο Χάγιεκ πίστευε ότι η κυκλική επιχειρηματική/οικονομική δραστηριότητα είναι αποτέλεσμα της πληθωριστικής πιστωτικής επέκτασης των κεντρικών τραπεζών και της μετάδοσής της μέσα στον χρόνο, που οδηγεί στην ανορθολογική κατανομή του κεφαλαίου μέσω τεχνητά χαμηλών επιτοκίων: «Η αστάθεια της οικονομίας της αγοράς», έγραφε, «είναι αποτέλεσμα του αποκλεισμού του πιο σημαντικού ρυθμιστή του μηχανισμού της αγοράς, του χρήματος, από την αυτορρύθμισή του μέσω της ίδιας της διαδικασίας της αγοράς». Η θεωρία περί της χρονικής δομής του κεφαλαίου και του επιχειρηματικού κύκλου αρχικά «γοήτευσε τον ακαδημαϊκό κόσμο» και φάνηκε να δίνει μια λιγότερο επιφανειακή εξήγηση για τα μακροοικονομικά από ό,τι η Σχολή του Κέμπριτζ.

Ο Χάγιεκ κατακεραύνωσε τον κολεκτιβισμό που κέρδισε έδαφος στον 20ό αιώνα: πίστευε ότι όλες οι μορφές του κολεκτιβισμού (ακόμη και όσες βασίζονται στην εθελοντική συνεργασία) μπορούν να επιτευχθούν μόνο με

κεντρική εξουσία κάποιας μορφής. Κατά την άποψή του, ο βασικός ρόλος μιας κυβέρνησης θα έπρεπε να περιορίζεται στην επίβλεψη της εφαρμογής των νόμων με όσο το δυνατόν μικρότερη αυθαίρετη παρέμβαση. Στον «Δρόμο προς την δουλεία», καθώς και στις επιστημονικές εργασίες που ακολούθησαν, ανέλυσε το πώς ο σοσιαλισμός που απαιτεί, εκ φύσεως, κεντρικό οικονομικό σχεδιασμό οδηγεί στην απολυταρχία. Αντιθέτως, υποστηρίζοντας το σύστημα της ελεύθερης οικονομίας, πιστεύει ότι ο μηχανισμός των τιμών εξυπηρετεί την διανομή και τον συγχρονισμό της γνώσης που βρίσκεται κατατμημένη σε τοπικό και ατομικό επίπεδο, επιτρέποντας στα μέλη της κοινωνίας να επιτύχουν διαφορετικούς, πολύπλοκους σκοπούς μέσω μιας αυθόρμητης αυτο-οργάνωσης. Ο Χάγιεκ αντιπαρέθεσε τη χρήση του μηχανισμού των τιμών στον κεντρικό σχεδιασμό, επιχειρηματολογώντας ότι ο πρώτος επιτρέπει γρηγορότερη προσαρμογή στις αλλαγές υπό συγκεκριμένες χρονικές τοπικές συνθήκες. Όσο για τον ρόλο του κράτους, τον χαρακτηρίζει «δίχτυ ασφαλείας» που πρέπει να εγγυάται για όλους, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ελευθερία, ένα ελάχιστο επίπεδο τροφής, στέγασης και ένδυσης, ικανό να διατηρήσει την υγεία, καθώς και ένα συνεκτικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης απέναντι στους πιο κοινούς κινδύνους για τη ζωή, κινδύνους για τους οποίους λίγοι από τους πολίτες έχουν επαρκείς πόρους.

«Δίχτυ προστασίας» χωρίς «κοινωνική δικαιοσύνη»

Ο Χάγιεκ θεωρεί την αναδιανομή του εισοδήματος και του κεφαλαίου ως απαράδεκτη παραβίαση της ατομικής ελευθερίας.

Στον *Δρόμο προς τη δουλεία* ο Χάγιεκ περιγράφει λοιπόν ένα οικονομικό και κοινωνικό σύστημα –μια ατομικιστική, «φιλελεύθερη» πολιτεία– αυτορυθμιζόμενη σε τέτοιο βαθμό ώστε «η λειτουργία της δεν θα βασίζεται στην αναζήτηση ενάρετων ανδρών για τη διοίκηση της». Ο Χάγιεκ απορρίπτει εξάλλου την έννοια της «κοινωνικής δικαιοσύνης»: συγκρίνει την αγορά με ένα παιχνίδι για το οποίο «δεν είχε νόημα να κρίνουμε το αποτέλεσμα ως δίκαιο ή άδικο» υποστηρίζοντας ότι «η κοινωνική δικαιοσύνη είναι φράση κενή νοήματος», ενώ «τα αποτελέσματα της προσπάθειας του ατόμου είναι εξ ορισμού απρόβλεπτα και το ερώτημα του κατά πόσον η καταληκτική διανομή των εισοδημάτων είναι δίκαιη δεν έχει κανένα νόημα». Θεωρεί μάλιστα την αναδιανομή του εισοδήματος και του κεφαλαίου ως απαράδεκτη παραβίαση της ατομικής ελευθερίας. Αναφορικά με το «δίχτυ ασφαλείας» που προαναφέρθηκε, ο Χάγιεκ προσθέτει ότι «κάποια πρόνοια για εκείνους που απειλούνται από ένδεια και πείνα είναι προς το συμφέρον εκείνων οι οποίοι χρειάζονται προστασία από τις πράξεις απελπισίας των φτωχών». Το «δίχτυ ασφαλείας», εκτός του ότι διασφαλίζει προστασία από τις στερήσεις με τη μορφή ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος ή ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης, προβλέπει ένα είδος ασφάλισης μπροστά στις μεγάλες ανθρώπινες συμφορές: πρόκειται φυσικά για την ηθική υποχρέωση του συνόλου να βοηθήσει, στο πλαίσιο της οργανωμένης κοινότητας, όσους είναι ανήμποροι να εξασφαλίσουν τα προς το ζην.

Ο δρόμος προς τη δουλεία εμπεριέχει, συχνά ανεπίγνωστα, τη φιλοσοφία του Καρλ Πόπερ, αλλά φαίνεται πως ο Χάγιεκ οφείλει εξίσου πολλά στον Καρλ Μένγκερ ο οποίος συγκρότησε μια προσέγγιση για την κοινωνική ανάλυση παρόμοια με εκείνη του Μπέρναρντ Μάντεβιλ (1670-1733) και των Σκοτσέζων ηθικών φιλοσόφων του Διαφωτισμού. Δύσκολα θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τον Χάγιεκ «συντηρητικό» – μια έννοια που έχει χάσει, έτσι κι αλλιώς, το περιεχόμενό της. Ο ίδιος έγραψε ένα δοκίμιο με τίτλο «Γιατί δεν είμαι Συντηρητικός» (*Why I Am Not a Conservative*) στο οποίο επικρίνει τον συντηρητισμό για την αδυναμία και την απροθυμία του να προσαρμόζεται στις αλλαγές των δεδομένων της ζωής και να προσφέρει θετικό πολιτικό πρόγραμμα, επισημαίνοντας πως «Η αξία του συντηρητισμού περιορίζεται στην αξία όσων συντηρεί» (*Conservatism is only as good as what it conserves*). Αν και αναγνώριζε ότι ο σύγχρονος συντηρητισμός έχει πλήθος κοινών θέσεων με τους κλασικούς φιλελευθέρους ως προς την οικονομική επιστήμη, και ιδίως ως προς την κοινή πίστη των δύο ρευμάτων στην ελεύθερη αγορά, ο Χάγιεκ πίστευε ότι ο συντηρητισμός στηρίζει την ελεύθερη αγορά επειδή θέλει να «μένει ακίνητος», ενώ ο φιλελευθερισμός τη στηρίζει γιατί «θέλει να προχωρήσει». Ο Χάγιεκ αυτοπροσδιοριζόταν ως κλασικός φιλελεύθερος, αλλά επεσήμαινε ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν ήδη αδύνατο να χρησιμοποιήσει κανείς τον όρο «φιλελεύθερος» με την αρχική του σημασία: στη θέση του χρησιμοποιείτο ο όρος «libertarian»^[5]. Ένας συνήθης, σε μεγάλο μέρος του κόσμου, όρος για τις θέσεις που εξέφραζε ο Χάγιεκ είναι ο «νεοφιλελευθερισμός», ο οποίος, ιδιαίτερα σε χώρες σαν την Ελλάδα, ακούγεται σαν βρισιά. Πέρα από βρισιά είναι μια buzzword, μια λέξη-καραμέλα που εκφέρεται χωρίς ο ομιλητής να ξέρει τι ακριβώς σημαίνει.

Όσο για το ίδιο το βιβλίο, *Ο δρόμος προς τη δουλεία*, παρότι «νεοφιλελεύθερης» εμπνεύσεως, ίσως διαφωτίσει το πώς αναπτύχθηκε ο ολοκληρωτισμός στην Ευρώπη του 20ού αιώνα και το πόσο ασύμβατη είναι η δημοκρατία με τον κεντρικό σχεδιασμό. Το πρόβλημα δεν είναι μόνο οικονομικό· είναι ηθικό· τα σοσιαλιστικά ιδεώδη, που φαίνονται «ευγενή», υλοποιούνται μέσω καταναγκαστικών μεθόδων που είναι ασυμβίβαστες με την ελευθερία.

ΣΩΤΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

[1] Έχω προτείνει κι εγώ, παρότι δεν είμαι οικονομολόγος, μια σύντομη περίοδο σχεδιασμού την οποία θεωρώ απαραίτητη: ένα είδος πενταετούς πλάνου που θα μας βοηθούσε να επανακτήσουμε την ισορροπία εισαγωγών-εξαγωγών ώστε να μπορέσουμε να απευθυνθούμε στις επιλεγόμενες αγορές επιστρέφοντας σ' ένα εκσυγχρονισμένο καπιταλιστικό σύστημα. [2] Βλ. Menger, Carl, *Αρχές οικονομικής επιστήμης*, Ηρόδοτος, 2007

[3] Βλ. Tocqueville, Alexis de, *Η δημοκρατία στην Αμερική*, Ηρόδοτος, 2008

[4] Ο Χάγιεκ (όπως και ο Μίλτον Φρίντμαν) επισκέφτηκε τη Χιλή στη δεκαετία του 1970 και του 1980 στη διάρκεια της χούντας του Αυγουόστο Πινοσέτ και αποδέχθηκε τον τίτλο του Επίτιμου Προέδρου του Κέντρου Δημοσίων Σπουδών (*Centro de Estudios Públicos*), ενός think tank που ίδρυσαν οι φιλελεύθεροι οικονομολόγοι για να ανατρέψουν το σοσιαλιστικό κλίμα του Αλιέντε. Δυστυχώς για το κριτήριο του Χάγιεκ, ο μεγάλος αυτός οικονομολόγος θαύμαζε τόσο τη Χιλή του Πινοσέτ ώστε αποφάσισε να πραγματοποιήσει τη συνάντηση της Mont Pelerin Society στη Viña del Mar, στο παραθαλάσσιο θέρετρο όπου είχε σχεδιαστεί το πραξικόπημα κατά του Αλιέντε. Το 1978 μάλιστα, έγραψε στους *Times* ότι «δεν κατάφερε να βρει ούτε έναν άνθρωπο στην τόσο δαιμονοποιημένη Χιλή που να μη συμφωνεί ότι οι προσωπικές ελευθερίες ήταν ευρύτερες στο καθεστώς του Πινοσέτ από ότι στο καθεστώς Αλιέντε». Και μολονότι ο Χάγιεκ δήλωσε ότι «Ως μακροπρόθεσμο θεσμό, είμαι αντίθετος στη δικτατορία. Αλλά η δικτατορία μπορεί να συνιστά απαραίτητο σύστημα για μια μεταβατική περίοδο. [...] Προσωπικά προτιμώ έναν φιλελεύθερο δικτάτορα από μια μη φιλελεύθερη δημοκρατική κυβέρνηση. Η προσωπική μου εντύπωση – και αυτό ισχύει και για τη Νότια Αμερική – είναι ότι στη Χιλή, για παράδειγμα, θα γίνουμε μάρτυρες μιας μετάβασης από μια δικτατορική σε μια φιλελεύθερη κυβέρνηση».

[5] Θα λέγαμε, εν συντομία, ότι οι Αμερικανοί liberals είναι πολύ περισσότερο κρατιστές από τους conservatives και ότι δεξιοί και αριστεροί libertarians συμφωνούν στη θέση περί συρρίκνωσης του κράτους.

Ο δρόμος προς τη δουλειά

Friedrich von Hayek
Μτφρ. Γιώργος Καράμπελας
Παπαδόπουλος 2013
Σελ. 365, τιμή: € 14,99

<http://www.bookpress.gr/stiles/soti-triantafillou/hayek-o-dromos-pros-ti-douleia>